

Б.Н.Ельцин атындагы
КЫРГЫЗ-РОССИЯ СЛАВЯН УНИВЕРСИТЕТИ

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

Д.10.14.500 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК: 811 (575.2) (043.3)

Абдувалиева Гульсанам Абдирахимовна

**АЗЫРКЫ КЫРГЫЗ ТИЛИНИН
САЯСИЙ ЛЕКСИКАСЫНЫН КАЛЫПТАНУУСУ
ЖАНА ӨНУГҮҮСҮ
(ТҮРК ТИЛИ МЕНЕН САЛЫШТЫРМА ПЛАНДА)**

**10.02.20 - тектештирме-тарыхый, типологиялык жана
салыштырма тил илими**

Филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2015

Диссертациялык иш К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин түрк филологиясы кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи: филология илимдеринин доктору, профессор
Дербишева Замира Касымбековна

Расмий оппоненттер: филология илимдеринин доктору, профессор
Тулеева Чинара Сартаевна

филология илимдеринин кандидаты, доцент
Сулайманова Лира Сулаймановна

Жетектөөчү мекеме: Эл аралык Ататүрк-Алатоо университетинин Түркология жана Синхрондук котормо бөлүмдөрү, дареги: Бишкек ш., Горький көчөсү, 1/8.

Диссертациялык иш 2015-жылдын 27-февралында саат 10:00дө Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университети жана Ош мамлекеттик университетине караштуу филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д.10.14.500 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720000, Бишкек ш., Чүй проспектиси, 44.

Диссертациялык иш менен Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин, Ош мамлекеттик университетинин илимий китепканаларынан таанышууга болот. Дареги: 720071, Бишкек ш., Киев проспектиси, 44; 723500, Ош ш., Ленин көчөсү, 331.

Автореферат 2015-жылдын «26» - август жөнөтүлдү.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, филология илимдеринин кандидаты, доцент

Аху

Абакирова Э.Ш.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Теманын актуалдуулугу. Бүгүнкү күндө заманбап тилдердин коомдук-саясий лексикасынын изилдениши чоң кызыгууну туудурат. Анткени бул катмардын негизги жана жалпы өзгөчөлүгү коомдук жашоонун ар түрдүү тармактарында активдүү түрдө толукталып, өнүгүп турары менен шартталат. Бүгүнкү күнгө чейин кыргыз жана түрк тилинин саясий лексикасына байланыштуу теориялык жана практикалык изилдөөлөр, анын азыркы абалы жана өнүгүү жолдорунун изилденишине арналган илимий эмгектер уланууну талап кылат. Коомдук-саясий лексиканы турукташтыруу маселеси түздөн-түз анын изилденүү абалына көз каранды. Ошондуктан салыштырылып жаткан тилдерде кенири кездешкен коомдук-саясий лексиканын пайда болуу жолдорундагы, бөлүнүшүндөгү жалпылык жана айырмачылыктар, ошондой эле эки тилдеги изилдениш деңгээлдериндеги алгылыктуу жана мүчүлүш жактары салыштырма планда алгач ирет атайын иликтөөгө алынып жаткандыгы теманын **актуалдуулугун** билдирет.

Диссертациянын темасынын негизги илимий изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иштин темасы К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин түрк филологиясы кафедрасынын илимий изилдөө багытына туура келет.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Илимий иштин максаты кыргыз жана түрк тилдериндеги саясий маанидеги сөз жана терминдердин семантикалык, структуралык, тематикалык жана морфологиялык өзгөчөлүктөрүн белгилөө жана алардын жалпылык жана айырмачылыктарын аныктоо. Мына ушул максатка ылайык төмөнкүдөй милдеттер келип чыгат: 1) «Коомдук-саясий лексика» түшүнүгүнө аныктама берүү; «коомдук-саясий терминология» жана «коомдук-саясий лексика» түшүнүктөрүн аныктоо жана алардын өзгөчөлүктөрүн белгилөө; 2) Азыркы кыргыз жана түрк тилиндеги коомдук-саясий лексиканы топтоо жана систематизациялоо; 3) Эки тилдин коомдук-саясий лексикасынын негизги калыптануу жолдорун салыштырма планда талдоо; 4) Кыргыз жана түрк тилиндеги коомдук-саясий маанидеги сөз жана терминдерди тематикалык жактан топтоштуруу; 5) Коомдук-саясий лексиканын тематикалык топторунун толукталуусуна салыштырма анализ жүргүзүү; 6) Эки тилдин публицистикасында колдонулган терминдердин жыштыгын жана тематикалык приоритеттүүлүгүн аныктоо.

Илимий иштин жаңылыгы болуп азыркы кыргыз жана түрк тилиндеги коомдук-саясий маанидеги сөздөрдүн алгач ирет салыштырма аспектиде каралып жаткандыгы: салыштыруунун негизинде эки тилдеги коомдук-саясий лексиканын морфологиялык, структуралык, семантикалык жактан жалпылык жана айырмачылыктарынын аныкталып чыгышы эсептелет.

Иштин теориялык жана практикалык мааниси. Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктарын башка тилдердин коомдук-саясий лексикасын салыштырма планда изилдөөдө пайдаланууга болот.

Коомдук-саясий лексиканын салыштырма аспектиде изилдениши котормочулардын ишин жеңилдетүүгө, азыркы учурда тез өнүгүп жаткан коомдук-саясий чөйрөдө пайда болгон жаңы сөздөрдүн маанилерин туура ачып берүүгө жардам бере алат. Изилдөөнүн жыйынтыктарын жана материалдарын лексикология, терминология, котормонун практикасы жана теориясы курстары боюнча билим берүүчүлүк, ошондой эле терминологиялык сөздүктөрдү, жаңы сөздөрдүн сөздүгүн түзүү үчүн лексикографиялык максаттарда колдонууга болот.

Изилдөөнүн методдору жана булактары. Илимий ишти аткарууда иликтөөгө алынган кыргыз жана түрк тилиндеги саясий лексиканы салыштырууда сыпаттама, салыштырма, сандык методдор жана лингвистикалык талдоонун башка ыкмалары колдонулду. Саясий лексикага байланыштуу сөз, сөз айкаштары жана терминдер эки тилдеги публицистикалык адабияттар жана гезиттерден алынды.

Коргоого коюлуучу жоболор:

1. Тышкы лингвистикалык факторлорунун таасири салыштырылган тилдерде эки башка. Түрк тилинин саясий лексикасы көп кылымдык тарыхка ээ болсо, ал эми кыргыз саясий лексикасы мамлекет эгемендүүлүккө ээ болгондон бери гана өлкөдөгү коомдук-саясий өзгөрүү-өнүүгүлөрдүн негизинде калыптанууда.

2. Салыштырылган тилдердин тышкы шарттары ар башка болгону менен, кыргыз жана түрк тилдердин ички түзүлүшү, тилдердин өнүгүү логикасы, мыйзамдары, сөздүк казынасынын түпкү курамы жалпылык пайдубалын түзөт.

3. Эки тилдеги саясий лексиканын түптөлүшү, кеңейиши тилдердин өнүгүү механизмдерине таянат. Тилдин ички ресурстарына кирген морфологиялык, аналитикалык жана лексика-семантикалык ыкмалар биринчи орунда турат. Алардын арасынан синтаксистик жана морфологиялык ыкмалар кыргыз тилине караганда түрк тилинде типологиялык активдүүлүктү көрсөтүп турат.

4. Кыргыз жана түрк тилинин саясий лексикасында көптөгөн сөздөр өздөштүрүү жолу менен келген. Булар өз ара кабыл алуу тили жагынан айырмаланып турат. Түрк тилинин бул лексикалык катмары араб, фарс, француз жана башка европа тилдеринен кабыл алынса, кыргыз тили көбүнесе орус тили аркылуу калыптанып келген.

5. Эки тилдин саясий лексикасы семантикалык чөйрөлөрдү камтыган жактан шайкеш болбогону анык. Кыргыз тилинде «Мамлекет» маанидеги чөйрө саны жагынан үстөмдүк кылса, түрк тилинде «Саясат» тобу үстөмдүк кылат.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Кыргыз жана түрк тилиндеги коомдук-саясий лексиканы топтоо жана системалаштыруу, аларды семантикалык, морфологиялык, структуралык жактан иликтөөгө алуу, окшоштуктарды, айырмачылыктарды аныктоо диссертант тарабынан жеке жүргүзүлгөн. Сунушталган ой-пикирлер, көз караштар, изилдөөдөн алынган илимий корутунду, жыйынтыктар диссертанттын өзүнө таандык.

Иштин апробацияланышы. Диссертациялык иш К.Карасаев атындагы Бишкек Гуманитардык университетинин Түрк филологиясы кафедрасында талкууланып, коргоого сунушталган. Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университети жана Ош мамлекеттик университетине караштуу филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д.10.14.500 диссертациялык кеңештин отурумунда алдын-ала коргоодон өтүлгөн. Диссертациялык изилдөөнүн айрым жыйынтыктары боюнча «Заманбап терминология: абалы жана келечеги» (Казак юридикалык университети), «Кыргыз терминологиясынын учурдагы олуттуу маселелери» (И.Арабаев атындагы КМУ), «Современные вызовы безопасности Центральной Азии» (Борбор Азиядагы Эл аралык университет), «Котормо жана анын келечеги» (КТУ «Манас») аттуу конференцияларда баяндамалар, докладдар жасалган.

Изилдөөнүн жыйынтыгынын жарыяланышы. Диссертациялык ишке байланыштуу 7 макала илимий басылмаларда жарыяланган.

Иштин түзүлүшү. Иш киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен жана тиркемеден турат. Жалпы көлөмү – 206 бет.

Иштин негизги мазмуну

Киришүүдө теманын актуалдуулугу, изилдөөнүн объектиси, предмети, максаты жана милдеттери, изилдөө ыкмалары, илимий жаңылыгы, коргоого сунушталган жоболор, илимий-теориялык жана практикалык мааниси, иштин апробацияланышы жөнүндө маалыматтар берилди.

Биринчи бапта коомдук-саясий лексиканын табияты жана изилдениши каралат. Мында коомдук-саясий лексика жана терминдер алкагындагы илимий изилдөөлөрдүн багыттары, коомдук-саясий лексиканын өзгөчөлүгү жана анын коомдук-саясий терминологиядан болгон айырмачылыгы боюнча пикир-аныктамалар орун алды.

1.1. Лексика жана терминология багытындагы илимий изилдөөлөр тууралуу. Кыргыз терминологиясынын теориялык принциптерин иштеп чыгууда В.В.Виноградов, С.Ч.Чаплыгин, А.М.Терпигорев, Ю.Д.Дешериев, В.С.Кулебакин, Г.О.Винокур, Д.С.Лотте, Ч.Климовицкий, А.А.Реформатский, Н.А.Баскаков, А.Т.Бертагаев сыяктуу белгилүү совет окумуштууларынын эмгектери негиз болгон. Ал эми

улуттук терминологиянын теориялык жана практикалык маселелери кыргыз окумуштуулары профессор К.Тыныстанов, И.Арабаев, Ж.Ш.Шүкүров, академиктер К.К.Юдахин, Б.М.Юнусалиев, Б.О.Орузбаеванын ж.б. эмгектеринде кепке алынган.

Терминология жана лексикологиянын изилдөө объектиси болуп сөздүк курам саналары маалым. Азыркы учурда кайсы гана тил болбосун, анын лексикалык корунда ар кандай тармактарга тиешелүү лексикалык катмарлар негизги фактылык материалдарды камтып турат. Ошондуктан бул фактылык материалдардын лексикадагы системалык мамилелерин аныктоо актуалдуу маселелердин катарында турат. Лексикалык деңгээлде системдүүлүк ар кандай тармактардагы тематикалык жана лексика-семантикалык топтордун изилдениши менен аныкталат.

Чет өлкөлүк жана кыргыз окумуштуулардын изилдөөлөрүнүн арасында тилдин лексикасына жана терминологиясына арналган эмгектер аз эмес. Булар - компьютердик, географиялык, математикалык, спорттук, аскердик, нефти-газдык, юридикалык, коомдук-саясий тармактын терминологиясынын изилденишине арналган эмгектер. Аталган эмгектерди изилдениши багытына жараша төмөнкүдөй бөлүштүрүү мүмкүн: 1. *Термин жасоо жана терминдик атоолор* (А.Исабекова, А.А.Джапанов, Ч.А.Кадырова, Л.С.Сулайманова, Л.В.Остапенко, З.П.Акжолова, К.Ж.Джолчибекова, Г.И.Абыласынова, А.С.Смагулова, Х.Зулфикар, Д.Аксан ж.б.), 2. *Терминдердин котормо адекваттуулугу жана шайкештиги* (С.Мамбаева, Т.Е.Аймагамбетова ж.б.), 3. *Терминдердин башка лексикалык бирдиктер менен аракеттешүүсү* (Е.А.Никулина), 4. *Когнитивдик аспект* (Б.А.Ахатова, Г.С.Кусаинова, З.К.Гузиева, Г.Д.Маханова ж.б.).

1.2. Коомдук-саясий лексика тармагындагы иликтөөлөр. Номинативдүү ыкманын негизинде саясий лексиканы изилдеген окумуштуулардын катарына А.Б.Исабекова, К.Кыдыршаева, Ж.Сагындыкова, Ли Йонг Хи, Абдул Хамид Муджахид, Г.У.Алеева, О.М.Карева, Севил Хасыржы ж.б. киргизе алабыз.

Кыргыз тилинин коомдук-саясий терминологиясын алгач ирет А.Б.Исабекова изилдеген. Автор өзүнүн ишинде коомдук-саясий терминологиянын калыптануу этаптарын белгилөө менен бирге, чет тилден өздөштүрүү, интернационалдык терминдер, сөздүктөрдү түзүү маселелерин караган жана коомдук-саясий терминдердин жасалуу жолдорун аныктап берген.

Түрк тилинин коомдук-саясий лексикасын изилдөөгө арналган илимий эмгектердин катарында Севил Хасыржынын «Türkçe Sözcükleri Açısından Gazetelerinin İncelenmesi» деген эмгегин дагы белгилей кетүү зарыл. Севил Хасыржы «Sabah», «Milliyet» жана «Hürriyet» түрк гезит-

териндеги сөздөрдү терип алуу менен, сөздөрдүн колдонулуш жыштыгын, алардын кайсы тилге таандык экенин тастыктаган.

1.3. Коомдук-саясий лексика жана анын өзгөчөлүктөрү. Ар бир тилдин өнүгүүсү түздөн-түз коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөрдү чагылдырып турган белгилүү бир лексикалык катмардын негизинде жүзөгө ашырылат. Башкача айтканда, коомдук-саясий лексика - КСЛ - белгилүү бир мамлекеттин түзүлүш өзгөчөлүктөрүн, анын коомдук-саясий түзүлүшүн жана анын тарыхын чагылдырган эң негизги каражат болуп саналат. КСЛге берилген аныктамаларга ылайык, коомдук-саясий лексиканы саясат, социология, саясий экономика тармагына тиешелүү кубулуш жана түшүнүктөрдү туюндурган сөздөр түзөт, ошол эле учурда саясат, социология, саясий экономика адамдын ишмердүүлүгүнүн башка жактары карым-катышта болгондуктан, ал философия, укук, эстетика жана адабият сыяктуу тармактарга тиешелүү кубулуш жана түшүнүктөрдөн турган лексикалык топтор менен тыгыз байланышта болот.

Биз коомдук-саясий лексикага бир гана коомдук жашоонун түшүнүктөрүн билдирген сөздөрдү эмес, ошондой эле атайын тармакта колдонулган терминологияны да киргиздик. Коомдук-саясий терминология - КСТ - функционалдык жактан ар тараптуу мүнөзгө ээ. Бир жагынан, коомдук-саясий терминдер белгилүү бир тармакка тиешелүү адистер тарабынан гана колдонулса, экинчи жагынан, массалык маалымат каржаттарында жана ошондой эле күнүмдүк оозеки кепте кеңири колдонулат. КСТ коомдук-саясий сөздүктүн өзөгүн түзсө, КСЛ дайыма өзгөрүүгө дуушар болгон жана идеологиялык позицияны аныктаган түшүнүктөрдү билдирген бирдиктер болуп саналат. Бул эки подсистема дайыма бири-бири менен тыгыз байланышта болуп, тилдин негизги лексикалык катмарларынын бири болуп эсептелет.

1.4. Терминологияны изилдөөдө салыштырма методдун колдонулушу. Салыштырма типологиялык тилдик илимий багыт Кыргызстанда да өзүнчө тарыхка ээ. К.К.Сартбаев, А.Жапаров, Н.Альпиев, К.С.Чонбашев, Г.И.Хоролец, А.И.Васильев, Г.Ф.Зенков, В.Д.Скирдов, О.В.Захарьева, А.Орусбаев, С.Ж.Мусаев, Ж.К.Сыдыков, А.Жолдошбеков, З.К.Дербишева, К.З.Зулпукаров, М.Ж.Тагаев, А.А.Бекбалаев, Б.Касимова, Т.Турсуналиев, А.К.Шаменова, Ш.К.Кадырова, Ч.К.Наймановалардын ж.б. орус, немец, англис жана кыргыз тилдеринин материалдарын салыштырган монографиялык эмгектери жана окуу китептери жарык көргөн. Кийинки мезгилдерде ушул багыттагы изилдөөлөр кеңири жайылууда.

Тилдерди салыштырма ыкмасынын негизин тилдердеги мааниси жагынан жана айтылышы жагынан болгон окшоштуктар түзөт. Тилдерди салыштыруу ыкмасы салыштырма-тарыхый тил илиминин пай-

да болуусу менен бирге өнүктү. Бул алкакта тилдердин генетикалык өтмүшүн жана алардын эски формасын калыбына келтирүү үчүн салыштыруу ыкмасы иш жүзүнө ашырылган.

Азыркы учурда салыштырма методдун предмети эки тилди салыштыруу жана бул салыштыруудан алынган жыйынтыктар болуп эсептелет. Бул методдун теориялык максаттары төмөнкүдөй: салыштырылган тилдердин жалпылык жана айырмачылыктарын белгилөө; салыштыруу аркылуу бир тилди изилдегенде байкалбаган өзгөчөлүктөрдү аныктоо; тилдерге мүнөздүү болгон тенденцияларды белгилөө; салыштырылган тилдердин система жагынан окшошкон/айырмаланган жактарын белгилөө; салыштырылып жаткан тилдердин өз ара аракеттешүү жана өз ара баюу жолдорун аныктоо; салыштырылып жаткан тилдердин мүмкүн болушунча окшоштук жана айырмачылык себептерин аныктоо; салыштырылган тилдердин негизинде дедуктивдик жалпылыктарды тастыктоо.

Экинчи бапта кыргыз жана түрк тилинин саясий лексикасынын калыптануусу каралат.

2.1. Кыргыз тилинин саясий лексикасынын калыптануусу жана анын лингвистикалык өзгөчөлүктөрү.

Белгилүү болгондой, кандайдыр бир тилдин сөздүк курамынын көбөйүшү жана байышы тилдин ички жана тышкы ресурстарын пайдалануу аркылуу камсыздалат. Тилдин ички ресурстары *сөз жасоо, калькалоо, сөздүн маанисинин кеңейиши же тарышы, диалектилик лексиканын адабий тилде орун алышы* сыяктуу ыкмалардан турса, тышкы ресурстары *чет тилден кабыл алуу* ыкмасынан турат. Башкача айтканда, тил: а) морфологиялык, б) синтаксистик, в) лексика-семантикалык, г) чет тилден кабыл алуу ыкмаларынын негизинде өнүгөт.

Тилдин сөз байлыгын байытуучу жолдордун бири бул – **лексика-семантикалык ыкма** (*терминдештирүү жана маанисин кеңейтүү*). *Тармактык терминологиялык лексиканын өнүгүүсү* тилде буга чейин эле болгон сөздөрдүн жаңы түшүнүктү билдирүүсү, б.а., кошумча маани туюндуруу жолу менен камсыз кылынат. Бул жол аркылуу тилдин төл сөздөрү мааниси жагынан кеңест же тарыйт. Тактап айтканда, өтмө маанидеги сөздөр пайда болот.

Сөздүн маанисинин кеңейиши же тарышы, полисемия, архаизация жана ушул сыяктуу көрүнүштөр тигил же бул тилдин өнүгүүсүнүн жалпы өзгөчөлүгү болуп саналып, тилди колдонгон коомдун өзгөчөлүгүнө карабастан жүзөгө ашырылат. Коомдогу өзгөрүүлөргө ылайык, буга чейин коомдук-саясий лексиканын айрым активдүү көрүнүштөрү болгон бирдиктер архаистик терминологиянын катарында орун алып калды. Мисалы, *коммунизм, компартия, совхоз, колхоз* ж.б. Же тескерисинче, архаизм, историзм катары каралып келген

кээ бир сөздөр жаңы контексттен орун алып, кайрадан жанданды. Алсак, архаизмдер тобуна кирген *төрага* сөзү жандануу процессинин натыйжасында азыркы учурда *председатель* деген сөздүн ордуна колдонулуп, мааниси жагынан дагы да кеңейген. Бул сөз бүгүнкү күндө *стикер* сөзү менен катар колдонулуп, саясий ишмерлердин номенклатуралык атоосун билдирет.

Морфологиялык ыкма кыргыз тилинин коомдук-саясий лексикасынын калыптанышында кеңири колдонулган ыкмалардын бири болуп саналат. Морфологиялык жол менен жасалган бирдиктер топтолгон материалыбыздын ичинен 32%ды түзөт. Мында саясий терминдерди жасоодо 47 мүчө колдонулгандыгын айта алабыз. Булардын ичинен өнүмдүү мүчөлөргө төмөнкүлөр кирет:

-лык/-тик, -чылык, -чи/-чы, -им/-ым, -ма/-ме. Мисалы, *президенттик, агенттик, аймактык, инвестициялык*. -чы/-чи мүчөсү өзүнүн актуалдуулугу менен айырмаланып, адамдын ишмердүүлүгүн, адистигин туюндурган сөздөрдү чагылдырат, мисалы: *акыйкатчы, саясатчы, террорчу, серепчи* ж.б.

-изм, -ция, -ия, -ист, -гер, -дама, -наама, -ец, -щина сыяктуу мүчөлөрдүн жардамы менен жасалган, чет тилден кирген сөздөр кеңири кездешкендиги тастыкталды.

Ошондой эле кыргыз тилинин саясий лексикасында тубаса жана туунду унгуларга *-лашуу, -лаштыруу* сыяктуу мүчөлөрдүн жалгануусунан улам пайда болгон сөздөр кыймыл-атооч жана этиш сөздөрдү түзүп, белгилүү бир процессти туюндурат. Мисалы, *демократиялашуу, социалдашуу, заманбапташтыруу* ж.б.

Кыргыз тилинин саясий лексикасынын калыптанышында орчундуу орунду ээлеген ыкмалардын бири **синтаксистик (аналитикалык) ыкма** болуп саналат. Эки же андан көп сөздүн ажырагыс тизмегинен туруп, жаңы лексикалык маанини түшүндүрүүчү татаал сөздөр сөз жасоонун аналитикалык (синтаксистик) ыкмасы менен түзүлгөн сөздөр болуп эсептелет.

Синтаксистик ыкманын негизинде пайда болгон терминдердин грамматикалык жактан уюшулушун жана түзүлүш моделдери төмөнкүдөй:

1. Ыкташуу байланышы менен түзүлгөн татаал сөздөр. Кыргыз тилиндеги татаал сөздөрдүн басымдуу бөлүгү ушул ыкма менен уюшулган. Бул моделдер төмөнкүлөр:

А) Жалаң атоочтордун айкашынан турган татаал сөздөр:
-А+N>N:, мисалы: *саясий турмуш, баштапкы уюм, диний экстремизм* ж.б. Кыргыз тилинде бул модель боюнча түзүлгөн терминдик сөз айкаштар үстөмдүк кылат. Булар жалпы материалдын 15%ын түзгөн. Булардын арасынан аныкталгыч милдетин алган *саясий* термининин активдешкенин айтууга болот.

- N+N>N: Бул моделдеги татаал сөздөр саясий терминдердин ичинде 49 лексикалык бирдикти түзөт. Бул моделдеги терминдердин тилдин ички жана тышкы ресурстарынан жасалган. Мисалы, кыргыз тилиндеги *аза гүл, жазанул, азанаама, кол тийбестик* ж.б.у.с.

-A+A+N>N: *алыскы чет өлкөлөр, жакынкы чет өлкөлөр, өнүгүп келе жаткан өлкөлөр, кош партиялуу система, жалпы элдик шайлоо, эркин экономикалык аймак* ж.б. Мындай моделде түзүлгөн терминдик сөз айкаштар кыргыз тилинде 10 лексикалык бирдикти түзүп, структуралык жактан 3 компоненттен турат да, көбүнесе которуунун негизинде пайда болгон терминдер.

-N+аралык+N>N: Бул моделдеги *аралык* сөзүнүн жардамы менен түзүлгөн сөз айкаштар кыргыз тилинде кеңири колдонулат: *эл аралык байкоочу, эл аралык келишим, улуттар аралык диалог, улуттар аралык тил, өкмөт аралык макулдашуу* жана ушул сыяктуу терминдер пайда болгон.

Б) Атоочтор менен этиштердин айкашынан турган татаал сөздөр:

- N+V>V: *кол салуу, чабуул жасоо, баш ийдирүү, билим берүү, жок кылуу, мыйзам чыгаруу* ж.б.

2. **Таандык байланыш** менен уюшулган татаал сөздөр. Саны жагынан булар топтолгон материалдын 6%ын түзөт. Мисалы, *эмгек миграциясы, бийлик бутактары, эл ынтымагы, аялдардын трафиги, эмгек биржасы* ж.б.

3. **Башкаруу байланышы** менен уюшулган татаал сөздөр:

- N-га/-ге+каршы: *кризиске каршы-антикризисный, монополияга каршы-антимонопольный, демократияга каршы-антидемократия* ж.б. Көрсөтүлгөн модель аркылуу сүйлөмдүн ичинде өзүнөн кийин сөздү талап кылган сөз айкаштары түзүлөт; ал эми *антидемократия, антисемитизм* деген сөздөр өз алдынча туруп, зат атооч милдетин аткарат дагы; өзүнөн кийин аныкталгыч компонентти талап кылбайт.

- N-жөндөмө мүчөсү+V: *жокко чыгаруу, колго салуу, борбордон алыстатуу, жөнгө салуу, парламентти таратуу, тышка чыгаруу, кысымга алуу* ж.б.

Практикалык жактан топтолгон материалдардын негизинде кыргыз тилинде саясий лексиканын курамында бир кыйла жаңы сөздөрдүн, тактап айтканда, неологизмдердин үстөмдүк кылганын анык айта алабыз. Буларга тилдин тышкы булактарынан пайда болгон, **чет тилден түздөн-түз кабыл алынган сөздөр жана чет тилден которулган** сөздөр кирет. Лексикалык бирдиктерди которууда, негизинен, транслитерация, транскрипция жана калькалоо ыкмалары колдонулат.

Транскрипция ыкмасында түп нускадагы бирдиктин тыбыштык формасы котормо тилдеги тамгалар менен берилет. Тилдердин фонетикалык жана графикалык системалары бири-биринен бир топ

айырмалангандыктан, түп нуска тилдеги сөздү котормо тилде берүү бир топ шарттуу жана болжолдуу мүнөздө болот: *тренинг, шоу, консалтинг* ж.б. Транслитерация ыкмасында болсо, түп нускадагы бирдиктин графикалык формасы котормо тилиндеги тамгалар менен берилет. Буга КСЛге орус тили аркылуу англис тилинен кирген *мэр, имидж, брэнд* сыяктуу сөздөр кирет.

Калькалоо ыкмасында сөздүн же сөз айкашынын курамдык бөлүктөрү (сөз болсо-морфема, сөз айкашы болсо-лексема) котормо тилинин тиешелүү бирдиктери менен берилет. Калькалоонун маңызы – түп нусканын лексикалык бирдигинин структурасын көчүрүү менен котормо тилде жаңы сөз же сөз айкашын жаратуу. Буга мисал катары КСЛге англис тилинен орус тили аркылуу кирген *мониторинг жүргүзүү, митинг өткөрүү, Ак Үй* ж.б. терминдерди киргизе алабыз.

Кыргыз тилинин саясий лексикасында калькалоо ыкмасынын дээрлик бардык түрлөрү кездешет. Булар: толук калькалар: *государственный язык-мамлекеттик тил, внешняя политика-тышкы саясат, внутренняя политика-ички саясат* ж.б.; жарым жартылай же толук эмес калькалар: *демократический строй-демократиялык түзүлүш, аграрная политика-агрардык саясат* ж.б.; семантикалык калькалар: *источник-булак, развитие-өнүгүү*. ж.б.

Кыргыз тилинде **өздөштүрүлгөн терминдердин** өтө басымдуу бөлүгүн орус тилинен жана ал аркылуу башка тилдерден кирген, тектери боюнча бир топ байыркы тилдерден келип чыккан, мисалы латын, грек, араб, иран, герман, роман ж.б. ар түрдүү дүйнө тилдеринен кирген терминдер түзөт.

Топтолгон материалдын ичинде орус тилинен кабыл алынган сөздөр 529 лексикалык бирдикти түзөт. Бул көрсөткүч материалыбыздын 50,5%ын түзөт. Булардын ичинде *-ист, -изм, -тор, -онер, -тия, -ция, -ия, -тация, -мент, -ет, -ат* сыяктуу мүчөлөр менен өздөштүрүлгөн терминдер байкалат. Булар көбүнесе интернационалдык терминдердин катарына кирет жана дээрлик дүйнөнүн бүткүл тилдеринде орун алат. Мисалы, *конференция, демократия, гуманизм, меморандум, ассимиляция* ж.б.у.с.сөздөр.

Кыргыз тилинде батыш тилдеринен алынган сөздөр кеңири орунду ээлейт. Булардын көбү орус тили аркылуу кирген сөздөр болуп саналат. Массалык маалымат каражаттарында саясий турмушка байланыштуу *спикер, электорат, коррупция, террорист, саммит, пиар, лидер* сыяктуу сөздөр, экономикалык турмушка байланыштуу *инвестор, грант, менеджер, кредит, аудитор, рейтинг* сыяктуу сөздөр кеңири колдонулгандыгын жана аны менен бирге тилге орус тилинин морфологиялык каражаттары менен жасалган *пиарщик, кара пиарщик* сыяктуу сөздөрдүн колдонулгандыгын айта алабыз.

2.2. Түрк тилиндеги саясий терминдердин калыптануусу жана алардын лингвистикалык өзгөчөлүктөрү. Түрк тилинин саясий лексикасы 1. Аналогиялык ыкма. 2. Морфологиялык ыкма. 3. Синтаксистик ыкма. 4. Лексика-семантикалык ыкма. 5. Чет тилден кабыл алуу аркылуу калыптанууда.

1. **Аналогиялык принцип** – бул бир сөздүн фонетикалык жана структуралык өзгөчөлүктөрүнүн үлгү катары алынып, жаңы терминдердин жасалышы дегенди билдирет. Бул ыкма түрк тилинде «*öğnekseme*» жана «*analöji*» деп аталат.

Түрк тилинде аналогиялык принцип менен пайда болгондугун ачык айкын көрсөткөн мисалдарга *курулмай* сөзүнүн кабыл алынышы менен бирге –**тай** мүчөсүнүн жардамы менен түзүлгөн жаңы терминдерди берсек болот. Булар түрк тилинде мамлекеттик органды туюндурган терминдер: *Danıştay*-Мамлекеттик кеңеш, *Sayıstay*-Жогорку каржы кеңеши, *Yargıtay*-Кассациялык сот, *Kamutay*-Жогорку улуттук жыйын. Кийинки учурларда түрк тилинде *çalıştay* – белгилүү бир маселе боюнча изилдөө жүргүзүү, чара көрүү максатында окумуштуу жана адистердин өткөргөн жыйыны деген түшүнүктү билдирген сөз пайда болот.

2. **Морфологиялык ыкма.** Морфологиялык ыкма термин жасоодо көп көңүл бурулган ыкма деп айтууга болот. Түрк тилинде морфологиялык ыкма менен жасалган терминдер топтолгон материалдын 18%ын түзөт. Түрк тилинин саясий лексикасында морфологиялык ыкма менен, б.а., префикс жана аффикстердин жардамы менен түзүлгөн терминдер орун алат. Префикстердин колдонулушу түрк тилине мүнөздүү болбогондуктан, учураган терминдер – көбүнесе чет тилден кабыл алынган терминдер. Ал эми сөздүн аягына сөз жасоочу мүчөлөрдүн жалганышы менен жасалган терминдер түрк тилинде үстөмдүк кылат. Түрк тилинин саясий лексикасында жалпысынан 35 куранды мүчө колдонулгандыгы аныкталды.

Саясий терминдердин алкагында мүчөлөрдүн өнүмдүүлүгү тууралуу айтсак, топтолгон материалдын негизинде активдүү түрдө колдонулган төмөндөгү мүчөлөрдү бөлүп карасак болот: *-cı* (25 бирдик), *-izm* (48 бирдик), *-çılık* (32 бирдик), *-lik* (10 бирдик), *-sızlık* (7 бирдик), *-ma*, *-me* (19 бирдик), *-at*, *-et* (10 бирдик), *-im*, *-im* (10 бирдик).

3. **Синтаксистик ыкма.** Синтаксистик ыкма аркылуу терминологиялык түшүнүктөрдү атоо туруктуу сөз айкаштарынын жардамы менен ишке ашат. Бул ыкма көбүнчө татаал терминологиялык түшүнүктү берүүдө колдонулат. Синтаксистик ыкма өзүнчө терминдерди жасоо эмес, сөз айкаштардын терминологиялык маанисин берүү сапаты менен айырмаланат.

Түрк тилинде синтаксистик ыкманын негизги моделдери төмөнкүлөр:

А) $N+N>N$: *büyükelçi* (толок ыйгарым укуктуу элчи), *cumhurbaşkanı* (президент).

Б) $A+N>N$: *ikili anlaşma*, *siyasal rejim*, *sosyal adalet* ж.б. Бул моделдин негизинде түзүлгөн терминдер түрк тилинде үстөмдүк кылат. Алардын ичинен өзгөчө *siyasi-sayasii* жана *sosyal-koomдук* деген сын атоочтордун активдешүүсү байкалган.

В) $Numeral+N>N$ же болбосо $N+Numeral>N$: мисалы, *Ondörtler olayı* (он төрттөр окуясы).

Г) $N+A>N$: *işveren* (иш берүүчү), *cankurtaran* (тез жардам), *başbakan* (премьер-министр) ж.б.

Д) $V+V>N$: *kurkaç savaşılgerilla savaşı* (партизандык согуш). Бул модель өзгөчө модель болуп саналат дагы, 3-жак буйрук ынгайда турган эки этиштин айкалышынан зат атооч терминдин түзүлүшүн камсыз кылган.

Е) $N+V>N$: *ateşkes-savaşan iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması*, *birakışma*, *mütareke* (согушун жаткан эки жактын тең макулдашуусу боюнча согуш аракеттерин убактылуу токтотуу).

Ж) $N+Vgeniş zaman>N$: *uçaksavar-is.ask.hava hedeflerine karşı kullanılan silahlara verilen ad* (абадагы тоскоолдорго каршы колдонулган куралдарга берилген ат); *tanksavar-ing.tank+T.savar ask.Tankları hedef olarak seçen ve onları etkisiz hale getirmek için kullanılan silah* (танктарга каршы колдонулган курал).

Мындан тышкары, түрк тилинде татаал сөздөрдүн түзүлүшүндө маанилүү орунду изафеттик конструкциялар ээлейт. Түрк саясий лексикасында I изафеттик конструкциялар саны жагынан 147 сөз айкашты же толтогон материалдын 13%ын түзөт. Булардын ичинен аныктагыч компоненти *siyasi*, *sosyal* жана *askeri* сын атооч сөздөр болгон атоочтук сөз айкаштар кеңири учурагандыгы байкалган. Мисалы, *siyasal erk* (саясий эрк), *siyasi parti* (саясий партия), *sosyal devlet* (коомдук мамлекет), *sosyal yapı* (коомдук түзүлүш) ж.б.

II изафеттик конструкциялар түрк тилинде 190 терминдик сөз айкашты түзөт. Изафеттин бул түрү түрк тилине мүнөздүү болуу менен бирге тилде белгилүү бир институт, уюм же болбосо мамлекеттик органдын аталыштарын туюндурат. Мисалы, *Adalet Divanı-Эл аралык сот*, *Yürütme Organı-Аткаруу бийлиги*, *Yasama Organı-Мыйзам чыгаруу органы*, *Anayasa Mahkemesi* –Конституциялык сот ж.б.

III изафеттик конструкциялар саясий терминдердин арасында бир кыйла аз, алардын саны топтолгон материалдын арасында 10 бирдикти түздү.

4. **Лексика-семантикалык ыкма.** Түрк тилинин саясий лексикасынын калыптанышында сөздүн маанисинин кеңейиши же тарышы дагы өзгөчө мааниге ээ. Мааниси кеңейген же тарыган сөздөр чет тилден кабыл алынган же болбосо улуттук тилден алынган. Мисалы,

- Чет тилден кабыл алынып мааниси кеңейген сөздөргө *zirve* сөзүн киргизе алабыз. Бул сөздүн этимологиялык чыгышы жактан араб тилине таандык. Араб тилинде *zirve* сөзү *бир нерсенин эң үстүңкү жери, тоонун чокусу* дегенди билдирет. Бул сөз түрк тилине алгач ирет тоонун чокусу маанисинде колдонулган. Кийин маанисинин кеңейишинен улам жогорку даражадагы жолугушуу катары колдонула баштаган. Түрк тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө бул сөздүн эки мааниси тең берилген: *1.Doruk, tepe: Dağın zirvesi* (тоонун чокусу). *2.mec. En üst aşama: zirve toplantısı – devlet ve hükümet başkanları veya en yetkili ve uzman diplomatlar düzeyinde yapılan toplantı* (өлкө жана өкмөт башчылары, же болбосо дипломаттар деңгээлинде өткөрүлгөн чогулуш).

5. Чет тилден кабыл алуу. Түрк тилинде топтогон материалыбыздын ичинде 60 лексикалык бирдик француз тилинен алынгандыгы тастыкталган. Мисалы, *depolitizasyon, entegrasyon, fraksyon* ж.б. Бирок айрым учурларда чет тилден алынган сөздөрдүн түркчөсү бар болгонуна карабастан, чет тилдегиси көп колдонулгандыгы байкалууда. Мисалы, *entegrasyon-bütünleşme (ааламдашуу), deklarasyon-bildirisi (декларация)* ж.б.

Ошондой эле түрк тилинде англис, италиян, латын, фарс, грек тилдеринен кабыл алынган сөздөр орун алат, бирок булар салыштырмалуу бир кыйла аз. Мисалы, *miting-митинг, kargo-карго, kongresmen-kongressmen, moratoryum-мораторий, diaspora-диаспора, gümrük-bажы, konsolosluk-консулдук*, ж.б.

2.3. Саясий лексиканын тематикалык топторго бөлүнүшү. Коомдук-саясий терминдерди топторго бөлүштүрүү бүгүнкү күнгө чейин бир топ окумуштуулардын изилдөө объектиси катары каралган. Мисалы, совет мезгилинде изилдөөчү А.А.Бурячок коомдук-саясий лексиканы бөлүштүрүүнүн 8 принцибин сунуштаган. Булар өлкөнүн коомдук-саясий түзүлүшү жана анын тарыхына байланыштуу лексика, эл аралык, коммунисттик жана жумушчулар кыймылына байланыштуу лексика, феодалдык жана капиталисттик өлкөлөрдүн тарыхы жана алардын коомдук-саясий түзүлүшүнө байланыштуу лексика, саясий-экономикалык терминология, саясий-философиялык терминология, саясий-юридикалык терминология жана жалпы аскердик лексика. Албетте, азыркы учурда мындай классификация жаңыланган коомдук-саясий лексиканын талаптарына туура келбейт. Анткени коомдун идеологиясы, артыкчылык берилген багыттары өзгөрүп, жаңы доор пайда болду. Ошондуктан азыркы учурда коомдук-саясий лексиканын тартипке салынуусу жана унификацияланышы, кайра жаңыдан иштелип чыгуусу талап кылынат.

Биз топтолгон материалдардын негизинде коомдук-саясий терминдерди лексикалык маанилерине жараша негизги төрт тематикалык топко бөлүп кароону туура көрдүк. Бул топтор: “Мамлекет”, “Саясат”, “Экономика”, “Коом”.

Үчүнчү бапта коомдук-саясий лексикасына тиешелүү тематикалык топтордун деталдуу салыштырма талдоосу, кыргыз жана түрк гезиттеринен алынган сөздөрдүн жыштыгы жана тематикалык приоритеттүүлүгүнүн салыштырма анализи орун алат.

3.1. “Экономика” тематикалык тобунун салыштырма анализи. Кыргыз тилинде бул топко таандык түшүнүктөрдүн саны жалпы топтолгон 1400 лексикалык бирдиктин ичинен 114 лексикалык бирдик болуп, пайыздык катышы жагынан 7,8%ды түзөт. Булар көбүнесе жеке ишкердик, менчиктештирүү, банк системасына тиешелүү сөздөр болуп саналат. Алардын арасында 45 лексикалык бирдик чет тилден алынгандыгы, 42 лексикалык бирдик калькалоо ыкмасы менен которулгандыгы, 18 лексикалык бирдик кыргыз тилине таандык экени байкалган.

Чет тилдерден алынган сөздөргө түздөн-түз же орус тили аркылуу, негизинен, англис, ошондой эле француз ж.б. тилдерден жана түздөн-түз орус тилинен кабыл алынган сөздөр кирет. Бирок орус тилине караганда түздөн-түз чет тилинен алынган сөздөр сейрек учурайт. Чет тилден кабыл алынган сөздөрдүн айрымдары фонетикалык жактан өзгөрүлүп, айрымдары болгонундай кабыл алынган. Мисалы, *биржа, девальвация, инвестиция, дотация, дебитор, ипотека* деген сөздөр кыргыз тилинин сөздүк курамына орус тилинин фонетикалык өзгөчөлүгүнө ылайыкташтырылган варианты менен алынган. Айрым сөздөр болсо кыргыз тилинин фонетикасына, грамматикасына ыңгайлаштырылганы байкалат. Мисалы, орус тилиндеги *конвертибилизация* сөзү кыргыз тилинде *конверт-тештирүү* формасында кездешет. Ал эми тилдеги *дэмпинг, консалтинг, риелтор* сыяктуу сөздөр түздөн-түз англис тилинен кабыл алынган. Орус жана англис тилинен тышкары, экономикалык терминдердин катарында колдонулган сөздөрдүн ичинде араб, иран жана фарс тилдеринен алынган сөздөр орун алган. Мисалы, *казына, пара, саясат* ж.б.

Түрк тилинин экономикалык терминдерин карай турган болсок, бул топко кирген сөздөр жалпы топтолгон материалдын 9,2%ын түзүп, 1100 лексикалык бирдиктин ичинен 169 терминди камтыйт. Мында 42 лексикалык бирдик чет тилден кабыл алынгандыгы, ал эми 105и синтаксистик ыкманын негизинде түзүлгөндүгү аныкталды.

Түрк тилинин экономикалык терминдердин ичинде француз, англис жана араб тилдеринен алынган сөздөр көбүрөөк кездешет. Булар дагы өз ара өздөштүрүлүү процессинде айрымдары фонетикалык жактан өзгөрсө, айрымдары ошол бойдон калат. Мисалы, англис тилиндеги *feasibility study* (ТЭО – технико-экономическое обоснование) – түрк

т. *Fizibilite* катары түрк тилине транскрипция жолу менен акыркы үндүүнүн өзгөрүлүшү менен кабыл алынган.

Терминдик сөз айкаштарды курамы жагынан салыштырганда, түрк тилинде эки компоненттүү сөз айкаштар үстөмдүк кылары, ал эми кыргыз тилинде эки же андан көп компоненттер орун алгандыгы байкалган. Мында орун алган экономикага тиешелүү термин жана сөздөр кыргыз тилинде, негизинен, орус тилинен кабыл алынгандыгын же которуу аркылуу уюшулгандыгын көрсөтүп турат. Мисалы, *эркин экономикалык аймак, өндүрүш ыкмасы, экономикалык кризис ж.б.*

3.2. «Саясат» тематикалык тобунун салыштырма анализи. Кыргыз тилинин бул тобунда саясатка тиешелүү терминдер саны жагынан 607 лексикалык бирдикти түздү, бул көрсөткүч пайыздык катышы жагынан жалпы топтолгон материалдын 41,5%ды түзөт. Мунун ичинде улуттук саясатты, агрессивдик саясатты, саясатчылардын ишмердүүлүгүн чагылдырган сөздөр орун алат. Алардын арасында 74 лексикалык бирдик төл сөздөн (*баш кеңсе, макулдашуу, ураан ж.б.*), 135 лексикалык бирдик чет тилден (*аннексия, вотум, декларация ж.б.*), ал эми калганы (*партиялаш, кризиске каршы саясат, демократиялык процесс ж.б.*) тилдин аналитикалык ыкмасы менен түзүлүп калкаланган сөз жана сөз айкаштарынан турат.

Бул топтогу чет тилден кабыл алынган сөздөр көбүнөсө саясат тармагынын тарыхын, негизги түшүнүктөрүн жана агымдарын билдирген сөздөрдү камтыйт. Булар байыркы грек, латын тилдерине таандык интернационалдык терминдер, айрымдары болсо түздөн түз англис тилинен кабыл алынган сөздөр болуп саналат. Мисалы, *делимитация, демагогия, де-факто, коалиция, диктатура, либерализм, узурпация, фальсификация ж.б.* Бул сөздөрдүн арасында *де-, анти-* сыяктуу алдыңкы мүчө жана *-изм, -ция, -ия* сыяктуу соңку мүчөлөрдөн турган сөздөр кездешет.

Түрк тилинин саясат тобуна тиешелүү сөздөрдү иликтөөгө алган болсок, бул топто жалпысынан 665 термин орун алат. Булардын 175 чет тилден алынган (*federasyon, boykot, bürokrat*), 239ү төл сөздөрдөн (*yönetim, ihtilal, eyalet*), калганы калкалоо аркылуу аналитикалык ыкма менен түзүлгөндүгү аныкталды.

“Саясат” тобунда аналитикалык ыкманын жардамы менен калкаланган же болбосо түзүлгөн сөз айкаштар компоненттик бөлүктөрүнө жараша бир, эки же андан көп компоненттен турган сөз айкаштарга бөлүнөт. Түрк тилинде бир жана эки компоненттүү сөз айкаштар үстөмдүк кылат. Булардын ичинде сөздөрдүн политизациясы түрк тилине мүнөздүү болуп эсептелет. Алсак, түрк тилинде *dar boğaz* – сөзүнүн биринчи мааниси *капчыгай* сөзүн билдирсе, экинчи

мааниси “*коомдун ичинде бир ийгиликке жетүү үчүн зор кыйынчылыктарды баштан өткөрүү*” дегенди билдирет.

3.3. “Мамлекет” тематикалык тобунун салыштырма анализи. Бул топто камтылган терминдердин ичинен калкалоо ыкмасы менен пайда болгон сөз айкаштар кыргыз тилинде 142 лексикалык бирдикти, түрк тилинде 164, чет тилден кабыл алынган сөздөр кыргыз тилинде 67 термин, түрк тилинде 64, төл сөздөрдүн саны болсо кыргыз тилинде 40 лексикалык бирдикти, түрк тилинде болсо 105 лексикалык бирдикти түздү.

Түрк тилинде аскердик терминдер кыргыз тилине салыштырмалуу көптүк кылат. Мындай көрүнүш мамлекеттин абадагы, деңиздеги, кургактагы куралдуу күчтөрүнүн жана аскерий даярдыктын жогорку деңгээлде болушу менен шартталат. Бул кичи топтогу сөздөр түрк тилинде тилдин ички жана тышкы ресурстарынан пайда болгон. Булар чет тилден алынган сөздөр: англ.т. *bombardman* (*бомбалоо*), араб т. *casus* (*инион*), фарс т. *serphane* (*курал-жарактарды сактоочу жай*), англ.т. *cunta* (*хунта*), англ.т. *filo* (*флот*), фарс т. *nişancı* (*снайпер*), араб т. *üs* (*база*) ж.б. Тилдин ички ресурстарынан пайда болгон сөз жана терминдер: *güdümlü füze* (*башкарылуучу ракета*), *süvari alayı* (*кавалериялык полк*), *süvari bölüğü* (*эскадрон*), *süvari polisi* (*атчан полиция*), *top mermisi* (*артиллериялык снаряд*), *uçaksavar torçusu* (*зениттик курал-жарак*) ж.б. Аскерий сөздөрдүн ичинде стилистикалык айырмачылыктары болгон сөз айкаштар байкалат. Мисалы, орус тилиндеги антонимдик катышта болгон *холодная война-горячая/кровавая битва* терминдери кыргыз тилинде *кансыз согуш-кандуу согуш* формасында калкаланса, түрк тилинде ушул эле сөз айкашы *soğuk savaş-sıcak savaş* формасында калкаланган. Тактап айтканда, түрк тилинде түздөн-түз *суук, жылуу* сөздөрү менен берилген.

Кыргыз тилинде бул кичи топко байланыштуу сөздөр кыйла аз. Мында көбүнчө англис тилинен орус тили аркылуу калкаланган сөз айкаштар кездешет. Мисалы, *ядролук куралсыздануу, ядролук куралдарды таратуу, эл аралык террорист, киберчабуул, курч аймак ж.б.*

Чет тилден кабыл алынган сөздөр бул тематикалык топтун ичинде көбүнөсө термин сөздөрдөн турат. Ошондуктан булар интернационалдык мүнөздө болуп, эки тилде тең кездешет. Интернационалдык сөздөр бул топтун ичинде кыргыз тилинде көбүнчө өкмөткө байланыштуу сөздөрдүн ичинде кездешет. Булар номенклатуралык атоолор: *президент, премьер-министр, атташе, мэр, консул, вице-консул, спикер, гимн, герб, сенат, министр ж.б.* Түрк тилинде номенклатуралык атоолордун айрымдары тилдин ички ресурстары менен түркчөлөштүрүлсө, айрымдары чет тилдеги варианты менен колдону-

лат. Мисалы, *президент-Cumhurbaşkanı, премьер-министр-başbakan, мэр-belediye başkanı, министр-bakan, башкы прокурор – başsavcı*. Бирок айрым сөздөр түрк тилинин төл сөзү сыяктуу кабыл алынган менен, араб жана фарс тилдеринен алынгандыгы байкалат. Мисалы, *milli marş, istiklal marşı (гимн), maslahatgüzar (ишеничтүү өкүл), müsteşar (кеңешчи), vali (губернатор)* ж.б.

3.4. «Коом» тематикалык тобунун салыштырма анализи. Сөздөрдүн сандык көрсөткүчү бул топтун ичинен кыргыз тилинде чет тилден алынган сөздөр 124 лексикалык бирдикти, калыкталанган сөздөр 93, төл сөздөр 176 лексикалык бирдикти түздү. Түрк тилинде чет тилден алынган сөздөр 101 лексикалык бирдикти, калыкталанган сөздөр 101, төл сөздөр 158 лексикалык бирдикти түздү. Көрүнүп тургандай, бул топтун негизги курамын төл сөздөр түзөт. Мындай айырмачылык бул топто жалпы колдонулган лексикага тиешелүү сөздөрдүн үстөмдүк кылганы менен түшүндүрүлөт. Кыргыз тилинде дагы, түрк тилинде дагы бир компоненттен турган зат атооч сөздөр эки компоненттүүлөргө караганда үстөмдүк кылат.

Кыргыз тилинде орус тили аркылуу англис тилинен алынган сөздөрдү кенири колдонуу тенденциялык мүнөзгө ээ: *брифинг, конференция, панель, дебаты, диссидент, пиар, виза, интервью* ж.б.

Түрк тилинде коомдук түшүнүктөрдү билдирген топто, негизинен, коомдук жашоонун шарттарын жакшыртуу, өлкөнүн экономикалык абалын жогорулагуу, тышкы саясатты өнүктүрүүгө багытталган сөз жана сөз айкаштар кенири кездешерин байкайбыз. Мисалы, *çağdaşlaşma-заманбапташтыруу, ekonomik gelişme-экономикалык өнүгүү, kalkınma stratejisi-өнүктүрүү стратегиясы, kadın hakları-аял укуктары, kamu servisler-коомдук кызматтар, sanayi devrim-өнөр жай революциясы* ж.б. Ошону менен катар эле акыркы учурда багытталган тарап коом болгондуктан, коомдук сөзү менен түзүлгөн сөз айкаштардын көп экендигин белгилесек болот. Мисалы, *toplumsal örgüt-коомдук уюм, sosyal sigorta-социалдык камсыздандыруу, toplumsal tepki-коомдук реакция, sosyal devrim-коомдук көтөрүлүш* ж.б.

3.5. Кыргыз жана түрк гезиттериндеги тематикалык приоритеттүүлүк жана терминдердин колдонулуш жыштыгы.

Буга чейин салыштырмасы жасалган сөздөрдүн канчалык деңгээлде колдонулгандыгын жана эки тилде гезиттердин жалпы талкуулоо тематикасы кайсы маселелер болгондугун аныктоо үчүн биз кыргыз жана түрк тилдериндеги гезиттерден коомдук-саясий лексиканы терип алуу менен, алардын кайсы тилге таандык экенин белгилеп чыктык. Ошондой эле сөздөрдүн жыштыгын аныктап, кайсы тилдеги гезиттерде кайсы тема приоритеттүү экендигин салыштырганга аракет жасалды. Бул максатка жетүү үчүн биз практикалык материал катары кыргыз тилин-

деги “Кыргыз Туусу”, “Эркин Тоо” гезиттеринен бирден номер жана түрк тилиндеги “Hürriyet”, “Sabah” гезиттеринен бирден номерин пайдаландык. Иликтөөгө алынган гезиттер коомдук-саясий гезиттер болуп саналат. Кыргыз тилиндеги гезиттерден 403 лексикалык бирдик, түрк тилиндеги гезиттерден 451 лексикалык бирдик топтолду. Булардын кайсы тилге таандык экени төмөнкү таблицанда берилди.

Гезит	Төл сөздөр	Чет тилден алынган сөздөр	Арабизм, иранизмдер	Жалпы
“Кыргыз Туусу”, “Эркин Тоо”	32 (7,9%)	267 (66,3%)	104 (25,8%)	403
“Hürriyet”, “Sabah”	71 (15,7%)	250 (55,4%)	130 (28,8%)	451

Байкалып тургандай, эки тилде тең сөздөрдүн дээрлик 60 пайызы чет тилге таандык. Мында бир гана чет тилден алынган сөздөр эмес, сөз айкаштардын бир компоненти же эки компоненти тең чет тилден болгон лексикалык бирдиктер дагы камтылат. Демек, эки тилде саясий лексиканын чоң бөлүгүн өздөштүрүлгөн сөз жана терминдер түзүп, саясат тармагынын негизги түшүнүктөрү интернационализмдерден турары менен шартталат.

Тематикалык приоритеттүүлүк тууралуу төмөнкү жыйынтыктарга келсек болот:

Түрк тилиндеги гезиттерде көп талкууга алынган темалар премьер-министрдин ишмердүүлүгү жана террорго каршы күрөшүү десек, жаңылышпайбыз. Мисалы, *премьер-министр* сөзүнүн жыштыгы жагынан көп болгондугу бизге бул кызмат ордунун түрк саясатында маанилүү орунду ээлегендигин көрсөтүп турат. Бул багытта жыштыгы жагынан андан кийинки кезекте *депутат, президент, парламент, министр* сөздөрү орун алат. Түрк тилинде негизги семантикалык талаа бул 1) өкмөттүн ишмердүүлүгү жана 2) террорго каршы күрөшүү десек болот.

1. *Өкмөттүн ишмердүүлүгү – başbakan (премьер-министр) (30), milletvekili (депутат) (18), cumhurbaşkanı (президент) (18), başkanlık (башчылык) (13), meclis (парламент) (13), bakan (министр) (12), sistem (система) (10), politika (саясат) (9), parti (партия) (8), anayasa (баш мыйзам) (8), lider (лидер) (7), heyet (делегация) (5), devlet başkanı (мамлекет башчысы) (5) сыяктуу сөздөрдөн турат.*

2. *Терроризм – dava (соттук иш) (15), mücadele (күрөшүү) (10), terör (террор) (10), darbeci (путчист) (9), polis (полиция кызматкери) (9), albay (полковник) (8), bağımsız (коз карандысыз) (7),*

terörrist (теппорист) (7), terör örgütü (теппордук уюм) (5), tutuklu (камакка алынган) (4) сөздөрүнөн турат.

Кыргызча гезиттерде *республика* жана *мамлекет* сөзүнүн эң көп колдонулгандыгын көрө алабыз. Бул сөздөрдүн колдонулушу мамлекеттин жалпы экономикалык жана саясий абалын иликтөөгө багытталган темалар актуалдуу экендигин көрсөтүп турат. Ошентип, кыргыз улуттук гезиттеринде кездешкен сөздөрдү 1) өкмөттүн ишмердүүлүгү, 2) экономика жана 3) коррупцияга каршы күрөшүү деп үч семантикалык талаага бөлүп караса болот.

1. Өкмөттүн ишмердүүлүгү – *премьер-министр (17), өкмөт (16), Жогорку Кеңеш (15), парламентарий (15), президент (15), мыйзам (13), саясат (9), жетекчи (8), аким (8), вице-премьер-министр (8), төрага (8), коалиция (7), министрлик (7), парламент (7), бийлик (6), токтом (7), мамлекет башчысы (5).*

Жогорку Кеңеш Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруу органы болуп саналат жана Башмыйзам, Башмыйзам укуктары жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына байланыштуу маселелерди өз алдынча чече алат. Ошондуктан бул ЛСТда Жогорку Кеңеш, мыйзам жана парламент өкүлдөрүнүн ишмердүүлүгүнө байланыштуу сөздөр орун алат.

2. Экономикалык абал - *Республика (54), мамлекет (29), экономика (16), келишим түзүү (2), банкрот (1), дыйкан-фермер (2), депозит (1), инвестиция (8), компенсация (1), насыя, насыя акча (2), социалдык жардам (4), социалдык маселе (3), капиталдык салым (2), социалдык кордук (1).*

Гезиттерде *республика* жана *мамлекет* сөздөрүнүн жыш колдонулушу, жалпысынан, Кыргызстандын саясий жана экономикалык абалын чагылдырууда маанилүү орунду ээлейт. Ушуга байланыштуу экономикалык абалды билдирген сөздөрдү өзүнчө бөлүп кароого болот. Бул ЛСТде *экономика* сөзүнүн 16 жолу колдонулушу мамлекеттин экономикалык абалына тиешелүү маалыматтардын арбын чагылдырылганын көрсөтүп турат. Тактап айтканда, кыргыз экономикасынын өнүгүүсүндө айыл чарбанын мааниси зор. Ошондой эле кичи жана ири ишкерликти өнүктүрүүгө багытталган иш-чаралардын көбөйүүсү тилде бул ЛСТга кирген жогорудагы сөздөрдүн орун алышын шарттаган.

3. Коррупция – *антикоррупциялык саясат (1), коррупция (8), коррупциялык схема (3), мыйзамсыз (3), мыйзамсыз соодагер (1), паракорчулук (2), приватташтыруу (2), рейд (1), криминалдык өлкө (1), коррупциялашкан өлкө (1), мыйзам бузуу (1), жоопко тартуу (1).*

Гезиттерде коррупция маселесинин талкууланышы сейрек көрүнүштөрдөн эмес. Кыргызстанда коррупция маселеси көп жылдар-

дан бери орун алган жана эл арасында талкууланып келген маселелердин катарында орун алат. Эгерде түрк тилинде негизги маселе террорчулук болсо, Кыргызстанда негизги маселе паракорчулук болуп эсептелет. Бул абалды гезиттерде колдонулган сөздөр да далилдеп берүүдө.

Жыштыгы көрсөтүлгөн терминдердин арасында кыргыз гезиттеринде *депутат* сөзүнүн бир гана чет тилдеги варианты менен колдонулушу көзгө илинет. Иликтөөгө алынган гезиттерде *парламентарий* термини 15 жолу, *депутат* сөзү 9 жолу колдонулгандыгына күбө алабыз. Ал эми эл өкүлү бир дагы жолу колдонулган эмес. Мындай көрүнүш бизге кыргыз тилинин саясий лексикасында терминдердин чет тилдеги варианттары кеңири колдонулушун тастыктайт. Системалуулук жагынан алганда, түрк тилинде синонимдик саясий сөздөр азыраак кездешет. Мисалы, ошол эле *депутат* сөзүн алсак, түрк тилинде *milletvekili* (эл өкүлү) вариантында гана колдонулат. Бул бириккен сөз араб тилинен алынган *millet* (улум) жана *vakil* (өкүл) сөзүнөн жасалып, тилде туруктуу орунду ээлеген.

Корутундуда изилдөөнүн негизги илимий жыйынтыктары берилди.

Заманбап дүйнөдө технологиянын өнүгүүсү менен бирге гезит-журнал, телеберүү, интернет сыяктуу массалык маалымат каражаттарынын ролунун жогорулашы коомдук жашоодогу өнүгүү-өзгөрүүлөрдү өз убагында жана үзгүлтүксүз таризде коомчулукка жеткирүүнү камсыз кылып турат. Мындай көрүнүш саясий лексиканын утур жаңыланып туруусуна өбөлгө түзөт.

Акыркы 20 жылдай мезгил аралыгында коомдук-саясий жана тарыхый окуялардын, өзгөрүүлөрдүн арбындыгы кыргыз тилинде көп сандаган сөздөрдүн пайда болушуна өбөлгө түзгөн. Кыргыз мамлекети Советтик союзунун курамында болгон кезде коомдук, дипломатиялык, саясий кызматтарды аткарган тил орус тили болгон. Ал эми азыркы учурда Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүккө ээ болгондон бери, мамлекеттик түзүлүштүн жана саясий формациянын өзгөрүүсү саясий лексиканын активдүү түрдө өнүгүп жаткандыгын айтууга болот.

Түрк тилинин саясий лексикасы калыптануу жагынан көп кылымдык тарыхы бар лексикалык катмар болуп эсептелет. Осмон империясынан баштап, бул мамлекеттин дипломатиялык, саясий, илимий карым-катнаштары үзгүлтүксүз өнүгүп келген. Ошондуктан эки салыштырылган тил тектеш болгондуктан, өнүккөн тил кыргыз тилине өрнөк болушу ыктымал. Буга далил катары изилденип жаткан лексикалык катмардын семантикалык түрдүүлүгүн көрсөтсөк болот. Кыргыз тили жазуу тил катары салыштырмалуу жаш тил болгондуктан, жалпысынан, калыптануу жолунда бараткандыгын айтсак болот. Тилдин коомдук-саясий лексикасы дагы жаңыдан түзүлүп келаткан учуру, ошондуктан мында көптөгөн

түшүнүктөр орун албайт. Бирок буга карабастан, кыргыз тили өзүнүн калыптануу жолунда көптөгөн процесстерге дуушар болуу менен бирге, толугу менен көз карандысыз тилдик системага айланууда.

Өлкөбүз эгемен болгондон бери кыргыз жана түрк тараптарынын өз ара соода-сатык, билим берүү жана башка тармактарда түзгөн кызматташтыгынын негизинде түрк тили кыргыз тилине өз таасирин тийгизүүдө.

Тилдин лексикасы ички жана тышкы булактардын жардамы менен өнүгөт. Бул көрүнүш тилдин саясий лексикасына дагы мүнөздүү. Булардын ичинен биринчи орунда тилдин ички ресурстарына кирген морфологиялык, аналитикалык жана лексика-семантикалык ыкмалар турат. Алардын арасынан синтаксистик жана морфологиялык ыкмалар салыштырмалуу түрк тилинде дагы активдүү колдонулат.

Түрк тилинин коомдук-саясий лексикасында көптөгөн эски түрк тили, араб тили, француз жана башка европа тилине таандык сөздөр камтылган. Кыргыз тили көбүнесе орус тилинин таасири менен өнүгүп, көптөгөн термин жана түшүнүктөрдү ушул тилден кабыл алган. Изилденип жаткан тилдерде чет тилден алынган сөздөрдүн болуусу бизге тилдин башка тилдерден обочолонуп өнүгө албагандыгын дагы бир жолу тастыктап турат.

Коомдук-саясий термин жана сөздөрдү лексикалык маанисине жараша эки тилде тең жалпы төрт лексика-тематикалык топко бөлүштүрүлдү. Бул топтор: “Мамлекет”, “Саясат”, “Экономика” жана “Коом”. Мындай бөлүштүрүү эки тилде тематикалык жалпылыктын орун алганын билдирет.

Жыйынтыктап айтканда, саясий лексика башка лексикалык катмарлардан өзүнүн ийкемдүүлүгү менен айырмаланып, дайыма өзгөрүп турат. Бирок бул өзгөрүүлөр жаңы тилдин пайда болуусуна эмес, саясий лексикалык мейкиндиктин акырындык менен өнүгүүсүнө салымын кошот. Ошондуктан бул катмардын изилдениши дайыма илимий зарылдык болуп келет.

Диссертация боюнча жарык көргөн илимий эмгектер:

1. Абдувалиева, Г.А. Актуальные проблемы изучения политической лексики в тюркологии [текст] / Г.А.Абдувалиева // Казахский гуманитарно-юридический университет, Центр гуманитарных исследований казахстанского многопрофильного института «Парасат», Материалы международной научно-практической конференции «Современная терминология: состояние и перспективы». – Астана, 2008. - С. 28-33.

2. Абдувалиева, Г.А. «Саясат» терминин негизинде түзүлгөн сөз айкаштар [текст] / Г.А.Абдувалиева // «Кыргыз терминологиясынын учурдагы олуттуу маселелери» аттуу эл-аралык илимий-практикалык конференциясы. Ж.Баласагын ат-гы КУУнун жарчысы. Серия 1. Чыгарылышы 4. – Бишкек, 2008. - 174-177-б.

3. Абдувалиева, Г.А. Кыргыз тилинин саясий лексикасынын калыптанышы [текст] / Г.А. Абдувалиева // «Современные вызовы безопасности Центральной Азии» аттуу илимий-практикалык конференциянын макалалар жыйнагы. - Токмок, 2010. - 174-178-б.

4. Абдувалиева, Г.А. Калькалоо ыкмасы менен түзүлгөн саясий терминдер [текст] / Г.А.Абдувалиева // «Котормо жана анын келечеги» аттуу II эл аралык илимий-практикалык конференциянын макалалар жыйнагы. - Бишкек, 2010. - 35-41-б.

5. Абдувалиева, Г.А. «Саясий» термининен жасалган терминдик сөз айкаштар» [текст] / Г.А. Абдувалиева // К.Карасаев ат-гы БГУнун жарчысы.- Бишкек, 2010. - №1 (16). -122-124-б.

6. Абдувалиева, Г.А. “Кыргыз жана түрк тилиндеги саясий лексиканын «мамлекет» тематикалык тобунун салыштырма анализи” [текст] / Г.А.Абдувалиева // К.Карасаев ат-гы БГУнун жарчысы. - Бишкек, 2011. - №2 (19), - 221-223-б.

7. Абдувалиева, Г.А. Коомдук-саясий лексиканын өзгөчөлүктөрү [текст] / Г.А.Абдувалиева // Ж.Баласагын ат-гы КУУнун жарчысы. 3-чыгарылышы. – Бишкек, 2013. - 18-22-б.

Абдувалиева Гульсанам Абдирахимовнанын

“Азыркы кыргыз тилинин саясий лексикасынын калыптануусу жана өнүгүүсү (түрк тили менен салыштырма планда)” деген темада 10.02.20. –тарыхый-типологиялык, салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Багыттоочу сөздөр: коомдук-саясий лексика, коомдук-саясий терминология, сөз айкаштары, сөз, термин, лексика-семантикалык ыкма, морфологиялык ыкма, аналитикалык ыкма, өздөштүрүлгөн сөздөр, калькалоо ыкмасы, мүчө, сөз алды мүчө, татаал сөздөр.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз жана түрк тилинин саясий лексикасын түзгөн саясий маанидеги сөз жана терминдер, алардын пайда болуу жолдору.

Изилдөөнүн максаты: кыргыз жана түрк тилинин саясий маанидеги сөз жана терминдердин семантикалык, структуралык, тематикалык жана морфологиялык өзгөчөлүктөрүн белгилөө, алардын жалпылык жана айырмачылыктарын аныктоо; коомдук-саясий лексиканын өзгөчөлүктөрүнө лингвистикалык салыштырма планда анализ жүргүзүү; эки тилдеги саясий лексиканын пайда болуу жолдорун карап чыгып, алардын жалпылык жана айырмачылыктарын аныктоо.

Изилдөө ыкмалары: Илимий ишти аткарууда сыпаттама, салыштырма, сандык методдор жана лингвистикалык талдоо колдонулду.

Алынган натыйжалар жана алардын илимий жаңылыгы: Эмгекте салыштыруунун негизинде кыргыз жана түрк тилинде коомдук-саясий маанидеги сөздөр биринчи жолу изилдөөгө алынды. Ошондой эле салыштыруунун негизинде эки тилдин саясий сөздөрдүн морфологиялык, структуралык, семантикалык жактан жалпылык жана айырмачылыктары аныкталды. Ошондой эле кыргыз жана түрк тилиндеги саясий сөз жана терминдердин топтоштуруусун жана коомдук-саясий гезиттеринде колдонулган лексиканын приоритеттүүлүгүн салыштырма иретинде аныкталышын да иштин жаңылыгы катары баалоого болот.

Колдонуу чөйрөсү: Жүргүзүлгөн илимий изилдөөнүн жыйынтыктары, тыянактары кыргыз жана түрк тилинин лексикалык байлыгына тиешелүү тактоолорду, толуктоолорду алып келүү менен, жогорку окуу жайлары үчүн лексикология боюнча окуу китептерин, котормо боюнча методикалык усулдарды жазууда, терминологиялык сөздүктөрдү, жаңы сөздөрдүн (неологизмдер) сөздүгүн түзүүдө кошумча материал катары кызмат кыла алат.

А. Сулейманов

РЕЗЮМЕ

диссертации Абдувалиевой Гульсанам Абдирахимовны на тему: **“Формирование и развитие политической лексики современного кыргызского языка (в сопоставлении с турецким языком)”** на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.20 –сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание

Ключевые слова: общественно-политическая лексика, политическая терминология, словосочетания, слово, термин, лексико-семантический способ, морфологический способ, аналитический способ, заимствованные слова, калькирование, аффиксы, префиксы, сложные слова.

Объект исследования: Политическая лексика в кыргызском и турецком языках, пути их образования.

Цель исследования: Цель научной работы заключается в определении и сопоставлении семантических, структурных, тематических и морфологических особенностей политической лексики в кыргызском и турецком языках, выявлении их сходств и различий; в сопоставительном анализе политической лексики в двух языках; в рассмотрении путей образования и становления политической лексики и в выявлении их сходств и различий в кыргызском и турецком языках.

Методы исследования: В ходе выполнения научной работы были использованы следующие методы исследования: описательный метод, сравнительный метод и количественный метод.

Полученные результаты исследования и их научная новизна: Впервые проведен сравнительный анализ политической лексики в кыргызском и турецком языках, а также рассмотрены морфологические, структурные, семантические сходства и различия политической лексики в исследуемых языках. Кроме этого в результате исследования впервые были рассмотрены пути образования политической лексики, определены их сходства и различия, а также предложена тематическая классификация политической лексики в турецком и кыргызском языках. Также была определена тематическая приоритетность политической лексики газетных материалов.

Область применения: Результаты данной работы могут быть использованы при дальнейшем сопоставительном исследовании политической лексики турецкого и кыргызского языков. Кроме этого работа может быть использована при подготовке учебных и методических пособий по лексикологии, переводу, а также при составлении специальных терминологических словарей, тезауруса неологизмов.

А. Сулейманов